

UDK:1.17.172.172.2

E'tibor RAJAPOVA,

Urganch davlat universiteti katta o'qituvchisi

E-Mail: shixnazarmadiyrov@gmail.com

Dots., Q.Olloyorov taqrizi asosida

YOSHLAR TADBIRKORLIGI VA UNING IJTIMOIIY DIFFERENSIAL JIHATLARI

Annotatsiya

Maqola yoshlar ijtimoiy qatlamining xususiyatlari va ularning iqtisodiy faoliyatda, xususan, tadbirkorlikda tutgan o'rnini haqida. Unda yoshlarning 16-30 yosh oralig'ida shakllanuvchi ijodiy va tashabbuskorlik sifatleri tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida davlat tomonidan yoshlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qonun va dasturlar, jumladan, "Yoshlar – kelajagimiz" dasturi doirasidagi yutuqlar ko'rsatib o'tilgan. Maqolada yosh tadbirkorlarning shijoat va dadilligi, ba'zan irratsional qarorlar qabul qilishlari, maxsus bilim va tajribaning yetishmasligi kabi o'ziga xos jihatlari muhokama qilingan. G'arbiy mamlakatlar va AQSh tajribasi bilan solishtirilib, kichik biznes va yosh tadbirkorlikni rivojlantirishning milliy va global amaliyotlari yoritilgan. Tadbirkorlikning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati, shuningdek, strategik rejalashtirishning zarurati o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: Mahalliy hokimiyat, idora, tartiblar va mexanizmlar, psixologiyasiga xos jihatlari, tadbirkorlikka ijobiy yoki salbiy ta'sir etish, mahalliy hokimiyat, tadbirkorlikni rivojlantirish, mahalliy davlat hokimiyati, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlar, biznes tashkilotlari va nodavlat notijorat tashkilotlari, mahalliy hokimiyat.

YOUTH ENTREPRENEURSHIP AND ITS SOCIOLOGICAL DIFFERENTIATION ASPECTS

Annotation

The article explores the characteristics of the youth social stratum and their role in economic activities, particularly in entrepreneurship. It analyzes the creative and initiative qualities developed among individuals aged 16-30. Using Uzbekistan as a case study, the article highlights the legal frameworks and state programs aimed at supporting youth activities, including the achievements within the "Youth – Our Future" program. The article discusses the courage and enthusiasm of young entrepreneurs, their tendency to make irrational decisions at times, and the lack of specialized knowledge and experience. By comparing with practices in Western countries and the United States, it sheds light on national and global efforts to promote small business and youth entrepreneurship. The significance of entrepreneurship in social and economic contexts and the necessity of strategic planning are also emphasized.

Key words: Local authority, institution, procedures and mechanisms, psychological characteristics, positive or negative impact on entrepreneurship, local authority, entrepreneurship development, local government, state and non-governmental organizations, business organizations and NGOs, local authority.

МОЛОДЕЖНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО И ЕГО СОЦИАЛЬНО-ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

Аннотация

В статье рассматриваются особенности молодежной социальной группы и их роль в экономической деятельности, в частности в предпринимательстве. Анализируются креативные и инициативные качества, формирующиеся у людей в возрасте от 16 до 30 лет. На примере Узбекистана выделены законодательные основы и государственные программы, направленные на поддержку молодежной деятельности, включая достижения в рамках программы «Молодежь — наше будущее». В статье обсуждаются смелость и энтузиазм молодых предпринимателей, их склонность к временами иррациональным решениям, а также недостаток специальных знаний и опыта. Путем сравнения с практиками западных стран и США освещаются национальные и глобальные усилия по развитию малого бизнеса и молодежного предпринимательства. Также подчеркивается социальная и экономическая значимость предпринимательства и необходимость стратегического планирования.

Ключевые слова: Местные органы власти, учреждения, процедуры и механизмы, психологические особенности, положительное или отрицательное влияние на предпринимательство, местные органы власти, развитие предпринимательства, местное государственное управление, государственные и неправительственные организации, бизнес-организации и НПО, местные органы власти.

Kirish. Yoshlar aholining o'ziga xos ijtimoiy qatlamidir. Ularga asosan 16-30 yoshlardagi fuqarolar kiradi. Ba'zi manbalarda ularning maksimal yoshi 35 qilib ko'rsatiladi, ammo O'zbekistonda u 30 yosh qilib belgilangan. Bu davrda yoshlar o'zida ma'lum bir ijtimoiy zarur jihatlarni, fazilatlarini shakllantirgan, jamiyat hayotiga kirgan va unga ta'sir etish imkoniyatlariga ega bo'lgan sub'ektga aylangan bo'ladi. Ijtimoiy faollik, jamiyatda, xalqi va millati hayotida sodir bo'layotgan o'zgarishlarga o'z munosabatini bildirishga qodir shaxs sifatida shakllanib ulguradi. Taraqqiyotini ko'zlagan jamiyat orzu umidlarini, kelajagini yoshlar va ularning ijtimoiy faolligi bilan bog'laydi. "Yoshlar – kelajagimiz!" degan shior shunchaki da'vat emas, u taraqqiyot maqsadlarini nazarda tutgan ekzistensial ehtiyojlar ifodasidir. Chunki yoshlar ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlovchi, o'zining kreativ faolligi, tashabbuskorligi va raqobat olamida ishtirok etishga ma'naviy- ruhiy tayyorligi, dadilligi bilan har qanday yangilikni qo'llab-quvvatlovchi kuch hisoblanadi.

Keyingi yillarda O'zbekistonda yoshlardagi salohiyat va shijoatni, ijtimoiy va intellektual faollikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash uchun 5 ta qonun, Prezidentimizning 7ta farmoni, 14ta qarori, 2ta farmoyishi, Vazirlar Mahkamasining 23qarori va 4 farmoni qabul qilingan. Mamlakatimiz tarixida ilk marotaba 30 iyunning Yoshlar kuni deb belgilandi va keng nishonlanadigan bo'ldi. Ayni paytda Oliy Majlis Senatida Yoshlar, madaniyat va sport masalalari qo'mitasi, Qonunchilik palatasida Yoshlar masalalari bo'yicha komissiya, Yoshlar parlamenti faoliyat yuritmoqda. Prezidentimiz tashabbusi bilan Yoshlar ishlari agentligi, innovatsion rivojlanish vazirligi huzurida Yoshlar akademiyasi, viloyatlar- hududlarda «Loyihalar fabrikasi» ishga tushirildi. Qoraqolpog'iston Respublikasi Vazirlar kengashi raisi, hududlardagi hokimlarning yoshlar ishlari bo'yicha o'rinbosarlari, oiliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlar bilan ishlovchi prorektor lavozimlari joriy etildi. Hududlarda 4ta Prezident maktabi, 9ta ijod maktabi, Toshkent shahri, Farg'ona, Xorazm va Samarqand viloyatlarida "Temurbeklar maktabi"

tashkil qilindi. Shuningdek, yoshlar tashabbusini o'rganish va amaliyotga joriy etish maqsadida "Yoshlar qabulxonalari ochildi. "Yoshlar daftari" har bir yosh yigit –qizning ahvoli, qiziqishi, ishga, kasb- korga intilishi, bandligi bilan shug'ullanishda aniq manzillarni ko'rsatib turadi."Yoshlar kelajagimiz" davlat dasturi doirasida yoshlarning 7690 ta biznes-loyhasiga jami 1 trillion 614 milliard so'm miqdorida imtiyozli kredit ajratilgan, 39 ming 577 ta yangi ish o'rni yaratilgan. Dastur doirasida yoshlarning 30,2 milliard so'mlik 57 loyhasiga kafillik taqdim etilgan, shu tarzda yoshlarning tadbirkorlik va ishbilarmondagi kreativ tashabbuslari qo'llab-quvvatlangan [1].

Yoshlar tadbirkorligining o'ziga xos jihatlari mavjud. Ularga :

Yoshlar ishlash va izlanishga intilish kuchli, ular raqobatdan, qiyinchiliklardan, hatto bankrot bo'lishdan qo'rqishmaydi;

Yoshlardagi shijoat, , dadillik goho irratsional xususiyatga ega;

Tadbirkor yoshlarda maxsus bilim va hayotiy tajriba yetishavermaydi;

Mehnat jamoasini tashkil etish va boshqarishda sensitiv-emotsional omillar ta'siriga berilish kuzatiladi;

Strategik biznes- reja tuzish, butun kreativ faoliyatini ana shu rejaga yo'naltirish texnologiyasidan xabardorlik yetishmaydi.

AQShdagi "Mustaqil biznes federatsiyasining xulosalariga ko'ra, mamlakatdagi biznes va tadbirkorlik subektlarining deyarli 40% ziyodi 35 yoshgacha bo'lgan yoshlardir. AQShdagi innovatsiyalarning 55% ana shu subektlarning tashabbuslari, kreativ izlanishlariga to'g'ri keladi. G'arbiy Yevropa davlatlarida bu ko'rsatkich 60% ga boradi. Ulardagi biznes jamoalarining 98-99% kichik karxonalar va tadbirkorlik uyushmalariga to'g'ri keladi [2]. Shunga yaqin misollarni Buyuk Britaniyadagi kichik biznes va volyontierlik harakati Assotsiatsiyasi – ARNOVA, Fuqarolik jamiyati va notijorat sektorini tadqiq etish markazi (VShE, Moskva) ham keltiradi [O'sha manbada]. Xullas jahondagi iqtisodiy rivojlangan davlatlarda kichik biznes va tadbirkorlikning milliy taraqqiyotdagi o'rni juda katta, ularda asosiy e'tibor kreativ fikrlovchi, innovatsion izlanishlarga moyil yoshlarga qaratilgan. Ularda yoshlarda qiyinchiliklardan, raqobatdan qo'rqmaslik instinkti mavjud. Bu instinkt yoshlardagi maksimalizm bilan bog'liqdir [2].

Yoshlardagi dadillik, shijoat goho irratsional xususiyat kasb etadi. Bu o'rinda "irratsional" tushunchasi chuqur e'tiqod, o'z fikri va g'oyasiga qattiq ishonish ma'nosida ishlatilmoqda.

Yoshlar o'zining psixofiziologik tuzilishiga muvofiq dadil, shijoat bilan ishlashga moyildir. Goho ular bu sifatlarini irratsional tarzda namoyish etishdan tortinmaydilar. O'zimiz kuzatgan va o'rgangan 12 yosh tadbirkorlik sub'ektlari (ularning 8 tasi Urganch, 2 tasi Xiva shaharlaridan, 2 tasi Qo'shko'pir va Urganch tumanlaridan) dadil fikrlash va shijoat bilan ishlash biznes uchun muhimligini qayd etadilar. Ulardan 3 tasi hatto bankrot ham bo'lishgan, ammo banklardan olgan kreditlari tufayli faoliyatini qayta tiklab olgan. O'sha tadbirkorlarning ikkitasi 40-42 yoshda, qolganlariniki 27-36 yoshda. Ularning 4 tasi savdo-sotiq, 3 tasi qurilish, 2 tasi maishiy xizmatlar ko'rsatish, qolgan 3 tasi kompyuter, ma'rifiy xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanadi. Qiziqarli hol shundaki, savdo-sotiq bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlarning hammasi oiliy ma'lumoti, biri maxsus bilimga ega emas. Oliy ma'lumotli tadbirkor yoshlar mudom oliyaviy savodxonligini oshirib borishga intilishadi. Qolgan tadbirkorlarda boshqalarni, ayniqsa yaxshi mutaxassislarni yollab ishlatish kuzatiladi. Ushbu tadbirkorlarda irratsionallik kuchli, ular xodimlariga talabchan, gohida esa haddan tashqari talabchan. Chamasi, ular o'zining nokompetentligi yoki chalamullaligini shu tarzda yashirmoqchi bo'ladilar.

Tadbirkorlik uchun maxsus bilim va hayotiy tajriba zarur. Aynan ushbu fazilatlarining yetishmasligi tadbirkorlikka aks ta'sir

etadi. Maxsus bilimlarga avvalo tashkilotchilik va boshqaruv salohiyati, iqtisodiy, moliyaviy va huquqiy savodxonlik kiradi. Yuridik fanlari doktorlari, professorlar O.Oqyulov va F.Otaxonovlarning ta'kidlashicha, tadbirkorlikning samarali samarali bo'lishi sub'ektlarning iqtisodiy va huquqiy bilimlariga bevosita bog'liqdir. Hatto ular ma'lum bir bilimlarga ega bo'lishsa-da, aksariyat hollarda huquqshunoslar maslahati va himoyasiga muhtojdirlar. Bu avvalo ob'ektlarning xususiyatlari bilan bog'liq huquqiy himoya mexanizmlarining o'ta rang-barangligi bilan izohlash mumkin [4]. Tadbirkorlik faoliyati ma'lum bir hududda amalga oshiriladi. Bu hududda mudom ma'lum bir etnomadaniy an'analar, stereotiplar, mahalliy hokimiyat boshqaruv tizimidagi o'ziga xosliklar mavjud. Hatto mahalliy hokimiyat markaziy idora tomonidan o'rnatilgan tartiblar va mexanizmlardan foydalanishga da'vat etilgan bo'lsada, boshqarish psixologiyasiga xos jihatlari tadbirkorlikka ijobiy yoki salbiy ta'sir etish kuchiga ega. Mahalliy hokimiyat bilan tadbirkorlikni rivojlantirish muammolarini maxsus tadqiq etgan yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent D.Bekchanovning ta'kidlashicha, bu jarayon to'rt shaklda davom etadi; 1) mahalliy davlat hokimiyati tomonidan maxsus tuzilmalar tashkil etish orqali to'g'ridan to'g'ri; 2) davlat va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda; 3) biznes tashkilotlari va nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda; 4) mahalliy hokimiyat faqat sof raqobatning nazoratchisi sifatida tadbirkorlikni rivojlantirish [5]. Tadqiqotchi milliy tajribalarni o'rganib va tahlil qilib "mahalliy davlat hokimiyati tomonidan tadbirkorlikni rivojlantirishning yagona modeli mavjud emas," degan xulosaga keladi [5]. Ammo turli davlatlarda o'zining ichki xususiyatlarini ifoda etuvchi milliy modellar mavjud. Bu eng avvalo aholining, ayniqsa tadbirkor va ishbilarmon yoshlarning biznesga moyilligi, ulardagi maxsus bilimlar hamda hayotiy tajribalar bilan bog'liqdir.

Tadbirkorlik mehnat jamoasi faoliyatini tashkil etish va boshqarish bilan bog'liq faoliyat turidir. Uning ixtiyoriy mehnat ekani boshqarish omilini rad etmaydi, balki uning samarasi boshqaruv mexanizmlaridan mohirona foydalanishni taqozo qiladi. Yuqorida misol qilib keltirgan 12 tadbirkorlik sub'ektlarining 3 tasi bankrot bo'lishga ham ulgurgan. Buning asosiy sababi ikkita- biri, maxsus bilim va hayotiy tajribaning yetarli emasligi, ikkinchisi, boshqaruvda ko'pincha sensitive-emotsional munosabatga erk berishdir. Ha, kishilararo munosabatlar, boshqaruv sensitive-emotsional kechinmalar ta'sirisiz ro'y bermaydi [6]. Shunday ekan, tadbirkorlarda ham ular uchrashi tabiiy holdir. Ming afsuski, bunday kechinmalar goho kishilararo munosabatlarga salbiy ta'sir etadi, bu esa mehnat samarasini kamaytiradi. Bankrotga uchragan tadbirkorlar ushbu holdan saqlanish zarurligini qayd etadilar. Bosiqlik, tahlil qilish, quloq tutish va ular bilan maslahatlashish: birinchi tomondan, mehnat jamoasida demokratik boshqarishni qaror toptiradi; ikkinchi tomondan, mehnat jarayoniga, jamoa kayfiyatiga ijobiy ta'sir etadi. Bir-biriga dialektik bog'liq ushbu ikki omil, pirovard natijada tadbirkorlik faoliyatiga ijtimoiy mohiyat baxsh etadi, jamoa a'zolarida o'z mehnatidan, shaxsan unga e'tibordan mamnunlik uyg'otadi.

Strategik biznes-reja tuzish oson emas, u chuqur bilimlar va hayotiy tajribani taqozo etadi. Uzoq yillarga mo'ljallangan tarzda ishlash tadbirkorlikni barqaror mehnat turiga, daromad manbaiga aylantiradi. Strategik reja tadbirkorlikning kelajagini prognozlash, mehnat jamoasini ana shu rejadagi maqsadga yo'naltirishdir. Tadbirkorning kreativ faolligi daromad keltirishni nazarda tutadi, ammo bu yagona maqsad emas [7].

Yoshlar tadbirkorligi ham umumiy iqtisodiy hayotning, bozor munosabatlarining qonunlariga bo'ysunadi. Yoshlarga xos psixologik va fiziologik juhatlar bu qonunlardan chekinishni anglatmaydi. Yoshlarning alohida ijtimoiy qatlam ekani tadbirkorlikni yanada kreativ, maftunkor va dolzarb qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Sa'dullayev A. Xalqaro maydonda raqobatga kirisha oladigan, zamonaviy fikrlaydigan , har bir sohada bilimdon yoshlar mamlakatda tayanch bo'ladi // "Yangi O'zbekiston", 2021, 30 iyun.
2. Qarang: PROSTOBIZ, ua/biznes/ Razvitie
3. Психология бизнеса и предпринимательства. Учебное пособие.- Ростовна Дону, РГУ, 2001.с.84.
4. Otaxonov F., Oqulov O. Tadbirkorlik sub'ektlarini tashkil etishning huquqiy asoslari.- Toshkent: TDYUU, 2006. B.38-44

-
5. Bekchanov D. Tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat organlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar shakllari// Jamiyat va boshqaruv, 2002. N2(88).Б.96.
 6. Qarang: Психология управления Учебное пособие.-Москва: Наука, 1988.С. 17-21.
 7. Дусмухамедов О.С. Основы креативного предпринимательства. Учебное пособие.- Тошкент ГИИКУЗ, 2021. С.57-68.